

Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

- удосконалення законодавчої та нормативної бази, що регламентує діяльність малого підприємництва;
- зміцнення фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва;
- запровадження системи організаційно-освітніх заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності, професійних навичок, фахового рівня у питаннях ведення бізнесу, оподаткування, експортно-імпортних операцій тощо;
- формування системи інформаційно-консультаційної підтримки щодо підготовки підприємствами цього сектору грантових заявок національного та міжнародного рівня;
- підвищення зацікавленості підприємств МСБ у використанні різних фінансових інструментів (лізингу, факторингу, венчурного фінансування) шляхом державного гарантування.

Список літературних джерел:

1. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. Статистичний збірник, 2014. / Державна служба статистики України. – Київ, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. Статистичний збірник, 2017. / Державна служба статистики України. – Київ, 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. Регіональна статистика. ВРП / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Іщук С. О., д.е.н., професор
ДУ “Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долишнього НАН України”

ЕКОНОМІЧНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН

Анотація. Розроблено авторську типологію регіонів України за рівнем їх економічної спеціалізації на основі визначення внеску ключових видів економічної діяльності у формування валової доданої вартості на мезорівні. Визначено основні проблеми національної економіки на сучасному етапі її розвитку і запропоновано комплекс механізмів для їх подолання.

Ключові слова: валова додана вартість, промисловість, сільське господарство, торгівля, типи економічної спеціалізації регіонів.

Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

З огляду на нерівномірний розподіл наявного природно-ресурсного, виробничого, ринкового і кадрового потенціалу в Україні, не всі види економічної діяльності (ВЕД) можуть з однаковою інтенсивністю розвиватись у кожному регіоні. Так, велика відстань до ринків збуту продукції та послуг і відсутність доступу до сировини є одними з ключових причин того, чому в деяких регіонах складніше, аніж в інших, провадити певні види економічної діяльності. Ще один важливий фактор – робоча сила – також може мати різну якість унаслідок того, що структура трудових кадрів (як і система їх професійної підготовки) часто є спадщиною минулого. Інші об'єктивні природні, людські, організаційні і навіть культурні та ментальні фактори часто є визначальними у формуванні спроможності тих чи інших регіонів до сталої економічної діяльності. Масштабність національної економіки та, водночас, її глибока неоднорідність у регіональному розрізі в силу окреслених причин зумовлюють актуальність наукових пошуків у даному тематичному напрямку.

Метою дослідження є визначення ключових тенденцій та особливостей динаміки змін в економічній спеціалізації регіонів України. Для вирішення поставлених завдань розроблено авторську типологію регіонів за видом їх економічної спеціалізації, виходячи з внеску базових ВЕД у формування валової доданої вартості (ВДВ) на мезорівні. Вихідними даними, які використовувались у ході виконання дослідження, була офіційна інформація (актуальна на даний час), оприлюднена Державною службою статистики України.

Пояснення відмінностей в економічному потенціалі регіонів та їх внеску у ВВП України лежить у площині формування структури національної економіки та особливостей її розвитку на мезорівні. У 2017 році 57,84% ВВП України сумарно сформували три ВЕД: промисловість – 33,37%, торгівля – 13,91% і сільське господарство – 10,56%. Із них провідним ВЕД є *промисловість* із часткою 25,12% у ВДВ України, тоді як торгівлі належить 16,27%, а с/г – 12,06% (табл. 1). Попри значні (≈25%) вивільнення працівників упродовж останніх 5-ти років, промисловість залишається лідером за кількістю зайнятих у суб'єктах господарювання, водночас забезпечуючи 43,5% податкових надходжень до Державного бюджету України. На промисловий сектор економіки припадає понад 60% вітчизняного експорту товарів і послуг, а також ≈35% капітальних інвестицій.

Таблиця 1

Частка основних ВЕД у ключових показниках в Україні, %

ВЕД	Валова додана вартість	Кількість зайнятих у суб'єктах господарювання	Податкові надходження до Держбюджету	Експорт товарів і послуг	Капітальні інвестиції
Промисловість	25,12	28,67	43,50	60,90	34,54
Сільське господарство	12,06	7,81	6,15	17,70	11,42
Торгівля	16,27	27,31	7,81	0,10	8,95

Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

Наслідком нестабільної динаміки промислового виробництва в Україні під впливом геополітичних та макроекономічних чинників стало скорочення промислової спеціалізації економіки окремих регіонів України. Так, у 2017 році промисловість була провідним видом економічної діяльності (із найвищою часткою у ВДВ) у 11-ти областях (проти 15-ти у 2012-му). Упродовж 2013-2017 років промислову спеціалізацію втратили: Житомирська, Закарпатська, Миколаївська, Одеська, Сумська і Чернігівська області (табл. 2). Натомість у Київській області промисловість стала провідним ВЕД, тоді як у 2012 році ним була торгівля. Найбільш індустріальною в Україні є Полтавська область – частка промислового сектора економіки у ВДВ цього регіону перевищує 50%. До “високоіндустріальних” також належать Донецька, Дніпропетровська і Запорізька області.

Таким чином, можна стверджувати, що промислова спеціалізація економіки поглибилась у Дніпропетровській, Донецькій, Львівській, Полтавській, Харківській і Черкаській областях, тобто тих регіонах, у структурі промислового сектора економіки яких збільшилась частка добувної промисловості, але, натомість, зменшилась частка переробної (окрім Дніпропетровської області). Такі тенденції “неоіндустріалізації” в Україні посилюють сировинну орієнтацію вітчизняної промисловості, а відтак, стають додатковим бар’єром на шляху до підвищення рівня її конкурентоспроможності на світових ринках.

Водночас поглиблення “аграрної” спеціалізації економіки України та її регіонів стало наслідком цілеспрямованого розвитку сільськогосподарського виробництва у напрямку переважання продукції рослинництва. У 2016 році сільське господарство було провідним видом економічної діяльності (із найвищою часткою у ВДВ регіонів) у 13-ти областях (проти 7-ми у 2012-му). Однак, у 2017 році кількість таких регіонів скоротилася до 11-ти. Найбільш “аграрними” в Україні (із часткою сільського господарства у ВДВ >30%) у 2017 році були Херсонська, Кіровоградська і Хмельницька області, тоді як у 2016-му, окрім названих, ще Вінницька і Чернігівська, а в 2012-му – жодної.

Загалом зростання рівня “аграризації” національної економіки в умовах нестабільності цін на сільськогосподарську продукцію на світових ринках створює значні ризики для економічного та соціального розвитку України та її регіонів. Ці ризики підсилюються високою амплітудою коливань обсягу і структури продукції вітчизняного сільського господарства та, водночас, невисоким ступенем переробки сільськогосподарської сировини.

За обсягом створеної ВДВ у 2017 році *торгівля* була провідним видом економічної діяльності у 2-х областях: Волинській (із часткою у ВДВ регіону 25,5%) і Одеській (14,6%), тоді як у 2016-му – у жодній.

Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

Таблиця 2

Економічна спеціалізація регіонів України (за часткою у ВДВ), %

Область	Промисловість			Сільське господарство			Торгівля		
	2012	2016	2017	2012	2016	2017	2012	2016	2017
Вінницька	18,3	22,1	21,4	22,4	31,8	28,1	10,8	8,6	8,9
Волинська	16,4	17,9	15,4	16,6	20,5	17,2	15,3	15,7	25,5
Дніпропетровська	47,3	46,7	48,2	4,9	8,5	7,3	12,9	10,9	11,4
Донецька	39,9	45,3	49,9	4,2	7,7	7,2	16,2	10,1	8,0
Житомирська	22,7	19,9	19,0	19,2	25,3	23,5	10,6	10,5	10,7
Закарпатська	20,2	16,7	15,1	14,2	17,1	15,2	17,4	11,7	12,4
Запорізька	43,9	41,4	42,4	8,5	13,9	12,0	11,6	10,4	10,7
Івано-Франківська	30,2	26,4	28,0	12,2	14,4	14,4	13,7	13,6	11,6
Київська	18,2	22,2	21,5	13,5	16,0	14,3	18,6	15,4	16,3
Кіровоградська	22,2	20,6	19,1	23,2	36,8	31,3	11,5	8,3	10,4
Луганська	45,2	34,5	23,1	6,3	20,9	21,3	10,5	4,8	6,7
Львівська	17,9	22,7	22,9	9,0	10,2	9,6	17,7	12,6	15,5
Миколаївська	25,7	20,6	21,1	16,3	25,6	21,9	12,9	11,5	12,5
Одеська	13,1	13,7	12,5	7,4	13,3	11,5	14,9	13,3	14,6
Полтавська	44,2	50,5	54,1	14,2	19,6	14,3	8,0	6,4	6,9
Рівненська	26,2	26,1	24,5	17,1	20,6	19,9	11,1	13,7	11,6
Сумська	27,3	24,6	22,5	16,2	28,0	26,1	15,0	11,2	9,7
Тернопільська	13,6	15,0	14,2	24,2	28,9	28,1	12,3	10,8	10,6
Харківська	21,3	31,0	31,0	8,8	13,4	11,1	15,3	11,7	11,7
Херсонська	16,0	15,1	15,1	24,2	36,5	33,0	12,1	9,4	10,5
Хмельницька	20,3	19,5	17,5	22,1	31,8	31,1	10,0	9,3	10,3
Черкаська	24,3	25,9	25,2	21,8	26,5	21,8	12,8	11,3	13,9
Чернівецька	9,9	11,7	10,7	20,2	24,9	22,3	12,2	10,7	13,1
Чернігівська	24,9	20,4	20,5	20,8	31,2	28,2	11,0	9,5	8,8

З огляду на видову структуру національної економіки, пропонується виділяти чотири основні типи спеціалізації регіонів України:

- 1) **індустріальний** – найбільший обсяг ВДВ у регіоні впродовж певного (не менше 3-х років) періоду стабільно формує промисловість;
- 2) **аграрний** – найбільший обсяг ВДВ у регіоні впродовж певного (не менше 3-х років) періоду стабільно формує с/г;
- 3) **диверсифікований** – у структурі ВДВ регіону частка жодного з ВЕД не є домінантною (або становить <20%) ;
- 4) **змінний** – у структурі ВДВ регіону домінування того чи іншого ВЕД щорічно чергується.

Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

Відповідно до запропонованої класифікації, за типом економіки регіони України можна розподілити таким чином:

1-й тип – Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Полтавська, Рівненська і Харківська області;

2-й тип – Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька і Чернігівська області;

3-й тип – Волинська, Закарпатська і Одеська області;

4-й тип – Луганська, Миколаївська і Черкаська області.

У 2017 році у Волинській області частка торгівлі у ВДВ досягла 25,5%. Продовження такої тенденції дасть підстави для виокремлення ще одного (5-го) типу регіональної економіки – **комерційного**.

Зниження рівня індустріальності економіки регіонів України спричинене низкою проблем, до яких пріоритетно можна віднести:

- о *погіршення структури капітальних інвестицій у переробну промисловість* – зростання у 2018 році частки металургії до 26,2% (проти 24,3% у 2013-му) при зменшенні часток машинобудування до 2,5% (проти 4,8%) і хімії до 2,7% (проти 5,9%);

- о *низький рівень ефективності* – продуктивність праці в Україні у 4,5 разів нижча, аніж у Польщі і у 12 разів – аніж у Німеччині; зокрема, в промисловості ця різниця складає 3 і 9 разів відповідно;

- о *недостатня інноваційну активність підприємств* – частка інноваційної продукції в обсязі реалізованої промислової продукції в Україні становить 0,7%, тоді як у Польщі – понад 7%, а в Німеччині – понад 25%;

- о *зменшення основного капіталу* – частка необоротних активів у структурі активів промисловості в 2017 році скоротилася до 43,3% (проти 55,2% у 2013-му), тоді як, до прикладу, в Польщі вона незмінно становить понад 60%;

- о *висока імпортозалежність* – частка імпорту в загальному споживанні промислової продукції в Україні складає 45% (проти 30% у Польщі і 25% у Німеччині), а переробної – понад 50%, зокрема, в проміжному споживанні – 52%, а у валовому нагромадженні основного капіталу – 85%.

Для вирішення окреслених проблем, а відтак, забезпечення динамічного розвитку економіки України, нами пропонується задіяння низки організаційно-економічних механізмів, зокрема:

- *структурну трансформацію промислового сектора економіки* (або реіндустріалізація) в напрямку стимулювання розвитку високомаржинальних та інноваційних сегментів (інжинірингу і машинобудування);

- *активізацію залучення інвестицій* (зокрема, іноземних) у реальний сектор та пріоритетне спрямування капіталовкладень у модернізацію виробництва з метою

Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

підвищення його техніко-технологічного рівня, зниження собівартості виготовлення продукції і освоєння її нових видів (із вищою доданою вартістю);

- *розширення виробництв із переробки сільськогосподарської сировини, розбудова транспортно-логістичних мереж і сучасних складських комплексів;*
- *наращення експортного потенціалу на якісно новій основі – диверсифікація його географічної структури та розширення структури товарної, передусім за рахунок продукції вищого ступеня переробки;*
- *стратегічне планування економічного та соціального розвитку на регіональному і місцевому рівнях та посилення контролю за використанням бюджетних коштів;*
- *підвищення ефективності реалізації інвестиційних проєктів (передусім інфраструктурних) і якості державного менеджменту;*
- *подолання монополізму і забезпечення рівних конкурентних умов для усіх учасників бізнес-процесів.*

Линенко А. В., к.е.н., доцент
Запорізький національний університет

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ У КООПЕРАТИВИ

Анотація. Статистичний аналіз динаміки кількості різних кооперативів в Україні та їх порівняння із загальною кількістю юридичних осіб – суб'єктів господарської діяльності засвідчили нерозвиненість кооперації між підприємствами в Україні. Натомість компаративний аналіз зарубіжної практики об'єднання підприємств у кооперативи доводить економічну ефективність такої співпраці, а також позитивний вплив активізації кооперативного руху на розвиток регіонів. Дослідження тенденцій розвитку кооперативів у Запорізькому регіоні засвідчує домінування обслуговуючих кооперативів, які сприяють більш ефективній співпраці їхніх учасників. Отже, зазначені аргументи дали підстави для обґрунтування пропозицій із розвитку кооперативів шляхом створення відповідних об'єднань підприємств задля підвищення економічної ефективності їх діяльності та зміцнення економічного потенціалу регіонів України.

Ключові слова: економічна ефективність, Запорізький регіон, кооператив, кооперація, об'єднання підприємств, розвиток регіонів.

Проблема дослідження та її актуальність. Донедавна економічний розвиток забезпечувався майже виключно внаслідок конкуренції між окремими суб'єктами економічних відносин. Звісно, отримання конкурентних переваг є вагомим фактором економічної ефективності. Проте конкурентні війни чи протистояння